

УРОКИ

№ 3 (20), липень – вересень, 2009 р.

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

**ТОЛЕРАНТНІСТЬ – УРОКИ ГОЛОКОСТУ:
ОБМІН ДОСВІДОМ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН.
Спільний семінар Євроазійського єврейського конгресу
та Українського центру вивчення історії Голокосту**

Для кожного вчителя актуальним є питання: як домогтися результативності своєї праці? Вчителі історії в цьому плані не виключення. Кожного з нас хвилює проблема формування в учнів не лише знання фактів, подій, персоналій, але й стійких ціннісних орієнтирів, розуміння різноманітності оточуючого світу та людського суспільства, унікальності кожного людського життя і необхідності спільних зусиль для його збереження.

Історія Голокосту є однією із тих тем, що надає вчителю можливість дійти не лише до розуму, але й достукатися до серця кожного учня. Саме тому кожен захід, що організовує Український центр вивчення історії Голокосту, має надзвичайно важливе значення для всіх учасників.

Новою можливістю підвищити свій фаховий рівень, почути відповіді на питання, що хвилюють вчителя-суспільствознавця, обмінятися досвідом з колегами став міжнародний семінар з методики викладання історії Голокосту для вчителів України, Росії, Білорусії та Молдови, що відбувся 28–30 червня 2009 року в мальовничому куточку Київщини – Пущі Водиці.

Для мене особисто, як, переконана, і для більшості колег, надзвичайно цікаво та корисно було ознайомитися з дослідженнями різних аспектів Голокосту, що здійснюють-

ся науковцями різних країн, з дискусіями, які ведуться між ними. Пленарні лекції та круглі столи семінару присвячувалися найбільш актуальним питанням у дослідженнях історії Голокосту. Не менш важливе значення мала робота в групах, де кожен міг презентувати власні напрацювання у викладанні, організації позакласної роботи з учнями, а також ознайомитися з досвідом інших та перейняти цікаві ідеї для подальшої роботи.

«Родзинкою» семінару стало знайомство з тенденціями викладання та методиками, що застосовуються в інших пострадянських країнах. Учасники, які представляли Росію, Білорусію та Молдову, вразили нас своїм подвижництвом, зацікавленістю в співпраці, власними педагогічними напрацюваннями.

Моя практична робота спрямована не лише на учнів, але, в першу чергу, на вчителів. Я глибоко переконана, що саме від вчителя, його особистої позиції залежить підхід до викладання взагалі й до викладання контроверсійних питань в історії зокрема. Вмотивувати вчителя до постійного саморозвитку, пізнання наукових досягнень, новітніх технологій та методик є, на мій погляд, основним завданням сучасної освіти. Семінар зробив певні кроки на шляху до реалізації цього завдання. Обговорюючи відображення теми Голокосту в навчальних програмах і підручниках, аналізуючи методики, напрацьовані в різних країнах, ми мали можливість побачити перспективи власної діяльності.

Особливе значення має подальша розробка навчальних і методичних матеріалів, що допоможуть вчителю організувати роботу на уроках і в позаурочний час, та проведення тренінгів, семінарів, практикумів для педагогів з метою оволодіння методиками їх використання.

Семінар зібрав вчителів з України, Росії, Білорусії та Молдови. Кожен із них – особистість, педагог-новатор. Саме навколо цих людей, очевидно, й буде концентруватися та вчительська спільнота, яка зможе власною діяльністю підвищити рівень толерантності і поваги до Людини в нашому сучасному суспільстві.

Надзвичайно вдячна організаторам семінару.

*Наталя Герасим,
вчитель (м. Чернівці)*

Виступ голови Генради ЄАЕК п. Йосипа Зісельса (зліва)

СЕМИНАР 28–30 ІЮНЯ 2009 г.: ІНТЕРВ'Ю С ТАТЬЯНОЮ ПОЛКОВНИКОВОЮ,
доцентом кафедри теорії і історії державства і права Государственного университета
«Высшая школа экономики» (філіал в Санкт-Петербурзі)

С 28 по 30 іюня в Києві проходив Міжнародний семінар по методикі преподавання історії Холокосту, який був організований Українським центром вивчення історії Холокосту спільно з Євразійським єврейським конгресом (ЕАЕК) в рамках програми «Толерантність — Уроки Холокосту».

42 учасника семінару представляли чотири країни: Україну, Молдову, Білорусію і Росію. Я брала участь в семінарі в складі російської делегації, в яку входили також вчителі і преподаватели з Москви і Брянської області.

— Какові були цілі і тематика семінару?

— Ціллю семінару являвся обмін педагогічним і методическим досвідом в області преподавання історії Холокосту. Програма семінару була надзвичайно насиченою. Оглядаючись назад, здивовуюсь, як три коротких днів вмістили в себе так багато лекцій, практикумів, круглих столів, презентацій. Отраження теми Холокосту в офіційних програмах Міністерств освіти країн-учасниць, аналіз навчальних посібників по історії Холокосту в країнах СНГ, використання теми Холокосту в сучасному гуманітарному освіті — ось тільки деякі теми, які обговорювалися на семінарі.

— Як Вам удалося стати учасницею такого представителного міжнародного семінару?

— Діло в тому, що я займаюся проблематикою преподавання історії Холокосту більше п'яти років і, звичайно, за це час накопила певний досвід і знання в цій області. Я активно співпрацюю з Центром і Фондом «Холокост», який знаходиться в Москві. От Фонду «Холокост» і отримала пропозицію брати участь в семінарі. Організатори семінару А. Подольський і Д. Зильберманн всіляко сприяли моєму участю в семінарі.

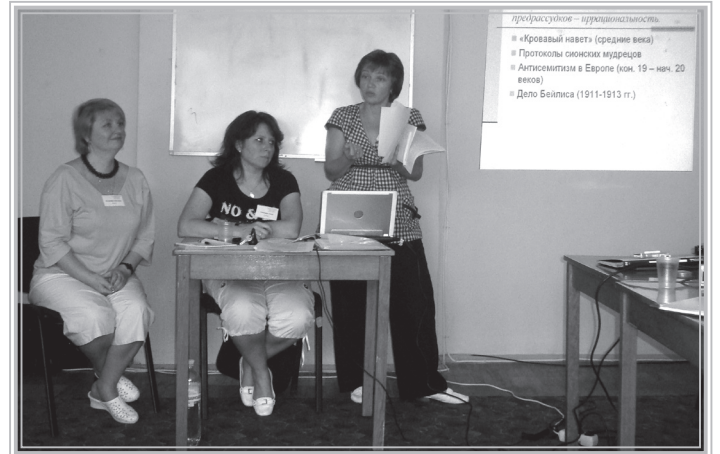

Робочий момент семінару

— Що в роботі семінару оказалось найважливішим для Вас?

— Як я вже відзначала, головною ціллю семінару був обмін педагогічним і методическим досвідом в області преподавання історії Холокосту. І цій цілі організаторам, безсумнівно, удалося досягти. Важливою частиною семінару стали дискусії і обмін думками, педагогічним досвідом в процесі практикумів, круглих столів, презентацій. Невідомо не відзначити високий рівень лекцій і практичних занять.

Особливо мені запам'ядалися круглий стіл «Отрицание Холокоста — одна з форм сучасного антисемітизму», заняття «Голоси минулого. Метод усної історії Холокосту», «Художественная література про Холокосту» і, звичайно, презентації авторських уроків. Крім того, цей семінар подарив мені знайомство з чудовими людьми, спілкування з однодумцями з інших країн, це також було дуже важливо.

Презентація Т. Полковникової.
Сидять ведучі сесії: С. Кандеева, І. Савицька

— С чим пов'язаний Ваш інтерес до цієї складної теми? Розкажіть докладніше про досвід преподавання і вивчення історії Холокосту.

— По освіті я історик. Спочатку тема Холокосту цікавила мене з історичного боку, як частина історії Європи ХХ століття. В результаті я почала викладати Холокосту, накопила певний педагогічний і методический досвід.

В 2003 році я вперше брала участь в Міжнародному конкурсі творчих робіт «Уроки Холокосту — шлях до толерантності», який щорічно організує Фонд «Холокост», зайняла 2 місце, представляючи серію уроків. Потім, як випускниця Міжнародних курсів підготовки преподавателей по темі «Історія Холокосту», які проводить Фонд «Холокост» спільно з Інститутом «Яд Вашем» (Ієрусалім) і Московським інститутом відкритої освіти, в 2005 і в 2007 роках побувала в Ізраїлі, де продовжила навчання по цій темі.

— Занимаєтесь ли Ви преподаванням історії Холокосту в нашій філіалі?

— В минулому навчальному році я вела заняття по цій проблематиці з студентами коледжа СЗО. Важливим результатом роботи вважаю те, що одна з студенток коледжа Дзущева Оля вирішила писати роботу на конкурс Фонду «Холокост» по проблематиці отрицання Холокосту. Мені ця тема представляється дуже важливою і актуальною. Крім того, мною розроблений інтегрований спецкурс «Проблеми порушення і захисту прав людини во второй половині ХХ століття: роль держави і суспільства» (на прикладі історії Холокосту в Європі). Сподіваюся, що він буде востребован.

Бесідувала Светлана Ерпылева
www.hse.spb.ru/opinions/op20090710.html

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРУ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ СЕМІНАРИ З ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ
НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ ЗА ПІДТРИМКИ INTERNATIONAL TASK FORCE (м. Яремче)

20–22 серпня 2009 року в живописному містечку Яремче, що на Івано-Франківщині, у самому серці українських Карпат, Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки International Task Forces провів паралельно два семінари для шкільних вчителів практично з усіх куточків України (і навіть з Білорусі).

Заняття для вчителів-«початківців»

Перший семінар носив навчально-методичний характер і розроблявся спеціально для вчителів, які ще не дуже розуміються на проблематиці Голокосту в Україні та інших країнах Європи. Семінар для другої групи, яку А. Подольський, жартуючи, назвав «ветеранами», бо ці педагоги стали випускниками курсів підготовки Міжнародної Школи з вивчення історії Голокосту при Музеї «Яд Вашем», був науково-методичний і розпочався 21 серпня 2009 року.

Враження від семінару залишилися надзвичайно позитивні. Вдалим був підбір лекторів: Іріт Абрамські, Максим Гон, Анатолій Подольський, Михайло Тяглий, Антуан Джерме, Наум Резніченко, Тетяна Величко, Віталій Бобров, Олександр Войтенко... Ці люди, будучи спеціалістами у своїх наукових сферах, давали цікаві факти і рефлексії під час своїх лекцій, а також повні й адекватні відповіді на запитання присутніх.

Закарбувалися в пам'яті лекції, під час яких д-р Іріт Абрамські охарактеризувала історичні типи антисемітизму. Говорячи про сучасний антисемітизм, пані Абрамські виділила три групи: неонацистський («просто нацистський») антисемітизм, антисемітизм «говірливої інтелігенції» (анти-ізраїльські та пропалестинські виступи лівої і лівацької інтелігенції у Франції, наприклад, Роже Гароді) й антисемітизм ісламських фундаменталістів (класичний приклад – сучасний правлячий режим в Ірані, бойовики радикальних ісламістських формувань на кшталт ХАМАСу або Хізболли).

Існують факти синергізму цих видів антисемітизму чи «перетікання» одного виду в інший (приклад того ж Роже Гароді, який починав як марксист і комуніст, а з 1982 року став ісламським фундаменталістом). Крім того, можна виді-

лити ще тип православного антисемітизму, який репрезентує публіцист Олег Платонов у сучасній Росії.

При неформальному спілкуванні з пані Абрамські, я був здивований тим, наскільки добре вона розуміла українську мову, не будучи уроженкою України та на високому рівні зналася на питаннях специфіки українсько-єврейських відносин на різних історичних етапах.

А. Подольський у своїх лекціях справедливо виступав проти концепцій монокультурності та мононаціональності, які зараз, на жаль, домінують в сучасній українській історіографії (особливо у написанні шкільних підручників). Нашим історикам не слід забувати вписувати в український національний наратив історію різних етнічних меншин, у т. ч. євреїв.

Михайло Тяглий представив цікаву лекцію про долю європейських ромів періоду існування націонал-соціалістичної диктатури. Він навів різні точки зору на Пораймос, зробив спробу провести паралелі та знайти відмінності геноциду циган і Голокосту.

Багато нового про кінодокументалістику Голокосту я відкрив для себе під час лекції пана Антуана Джерма з Меморіалу Шоа (Париж). Автор доповіді зазначив, що більшість фільмів про нацистські концтабори, які фігурували й на Нюрнберзькому процесі, були зняті та часто навіть інцензуровані (як це було з кадрами звільнення Аушвіцу) союзниками або Радами. Фільмів, які демонстрували жахіття концтаборів, знятих нацистами, не існує.

Заняття для вчителів-випускників програм міжнародних стажувань

Дуже цікавою і захопливою була екскурсія до Делятина і Коломиї, яку проводив неперевершений гід, місцевий краєзнавець п. Роман Киселюк. Під час екскурсії до Делятина наша група відвідала місце розстрілу місцевих євреїв нацистами 1941–1942 років у місцевому лісі. Всю групу вразило те, що поряд з місцем розстрілу немає жодного знаку, який би повідомляв про ті страшні події часів нацистської окупації.

Пан Роман провів нашу групу трохи глибше в ліс, де пишшно росла трава під деревами й у шанцях. Ці шанці були

Пам'ятник євреям Делятина

викопані більшовиками у 1939–1941 роках. Саме у них німецькі нацисти пізніше розстрілювали місцевих євреїв. У лісі ми побачили середнього розміру стелу, на якій трьома мовами (українською, англійською й івритом) було написано: «На цьому місці більшість євреїв Делятина було жорстоко

вбито нацистами у 1941–1943 роках. У Пам'ять про мою бабцю Ривку Бляй-Герстенгабер, моїх тіток і всіх євреїв Делятина. Віллі Ліндвер. Голландія. 1992 рік».

Ось так. Увічнила світлу пам'ять загиблих мученицькою смертю делятинських євреїв не Українська держава (яка мала б це зробити після здобуття незалежності), а ентузіаст із-за кордону. Цікаво, якщо б він цього не зробив у 1992 році, чи щось би нагадувало про страшні події тих років, окрім спогадів місцевих жителів та історичних розвідок таких «фанатиків»-крезнавців як пан Роман? Важко сказати... Під час відвідин цього місця пригнічувала відсутність нормальної дороги до пам'ятного знаку. Якщо б я опинився у цих краях, то без сторонньої допомоги не знайшов би дороги до пам'ятника вбитим делятинським євреям. Склалося враження, що О. Бартов був правий, коли писав, що історія галицького єврейства в сучасній Україні є багато в чому «витертою»...

Далі наша група вирушила до Коломиї, де ми відвідали Музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття. П. Роман показав нам також старий єврейський квартал і сучасну синагогу. Планувався також візит до Шепарівок, Івано-Франківська та Надвірної, але, на жаль, за браком часу від цих екскурсій довелося відмовитись.

На семінарі мені пощастило виступити не тільки у якості слухача, а у якості лектора для «ветеранської» частини аудиторії. Хоча й очікував більш палких дискусій, залишився задоволений рівнем питань, що ставились після прочитаної лекції.

Семінар пройшов на дуже високому рівні. В цьому, безумовно, заслуга незламного ентузіазму і пасіонарності співробітників Українського центру вивчення історії Голокосту.

*Юрій Радченко,
учасник семінару,
аспірант Харківського національного університету
ім. Каразіна*

МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ

МЕЖДУНАРОДНАЯ МОЛОДЕЖНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «ПАМЯТЬ И ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ» (Брест, Беларусь)

*«Свою судьбу, как чашу пригубив,
Куда уйти Авраму и Ивану?
Что миражи земли обетованной
Перед лицом отеческих могил!»*

(Роман Левин)

Вот уже девятый год к знаменательной дате начала войны в Брест, что в Беларуси, съезжаются ребята из разных стран на Молодежную конференцию, посвященную изучению истории Холокоста и сохранению памяти о нем. Украинские школьники всегда принимают активное участие в этой акции.

В нынешнем году традиционная Международная молодежная конференция «Память и предупреждение» была организована Российским центром «Холокост», поддержана Украинским центром изучения истории Холокоста и Евроазиатским еврейским конгрессом.

Украину представляли победители 9-го Украинского конкурса ученических исследовательских работ «История

и уроки Холокоста» Иван Чечурин из Кременца (Тернопольская обл.) и Инна Митюкова из Донецка.

Почетным гостем конференции был директор Украинского центра изучения истории Холокоста Анатолий Подольский. Он выступил на открытии конференции с глубоким проникновенным приветствием, призывая быть ответственным за сохранение памяти о Холокосте. Рассказ Анатолия Ефимовича о своем личном опыте познания великой трагедии еврейского народа, о детских воспоминаниях посещения с отцом Бабьего Яра вызвал у ребят подлинный интерес, взволновал их до глубины души.

Учасники молодіжної конференції у пам'ятника євреям Брестського гетто

Ребят ожидала насыщенная программа четырех дней (21–24 июня). В программу мероприятия входили пленарные выступления, посещение митинга памяти в ночь на 22 июня в Брестской крепости. Были экскурсии по еврейским местам города и памятным знакам Холокоста, экскурсии по местам Брестского гетто, посещение Государственного архива Брестской области.

Ребят взволновала встреча с уцелевшим узником Брестского гетто Романом Левиным и его творческий поэтический вечер.

«В сорок втором учили доброте
Меня полесские крестьянки, те
Что подавали, не сказав ни слова,
Две-три картошки и ломоть ржаного.
Из их ладоней, как из первых рук,
С теплом, что выше всякого богатства,
Я получал понятия о братстве,
Я постигал науку из наук...»

Незабываемое впечатление у участников акции вызвала выездная сессия конференции: ребята посетили места Холокоста в Брестской области и провели траурную церемонию памяти у мемориалов на Бронной горе, месте, куда были вывезены и расстреляны узники Брестского гетто

Также ребята почтили память погибших в огне Холокоста в урочище Смолярка, куда на гибель свозились евреи Березовского района.

Закрытие конференции прошло в гостеприимной школе в поселке Бронная Гора, где неутомимая исследовательница мест Холокоста на Брестской земле учительница истории Елизавета Борисовна Мшар организовала теплую встречу для участников конференции: гостей встретили хлебом-солью ребята в национальной белорусской одежде, подарил свое выступление ансамбль ложкарей. Специально для гостей была изучена и исполнена на ложках «Хава Нагила»!

Когда российские, белорусские и молдавские гости уехали на поезд, украинской делегации представилась возможность оставшиеся полдня провести в обществе необыкновенных людей — это бизнесмены-меценаты Алик и Галина, которые возводят памятники на местах гибели евреев.

Светлана Кандеева,
руководитель украинской делегации на конференции

Наша поездка в Беларусь была незабываемой! Представилась возможность познакомиться с ребятами из разных республик.

Представленные на конференции доклады были разнообразными и интересными, особенно мне понравились выступления о поисках военных преступников и деятельности фонда Визенталя — «охотника за нацистами», и об отрицателях Холокоста.

Экскурсии по Бресту произвели неизгладимое впечатление, архитектура навевала дух СССР. Больше всего запомнилась Брестская крепость, в которой мы были два раза. Первый раз — ночью 22 июня, когда в крепости проходил митинг в память начала войны. Несмотря на дождь, в крепость пришло очень много людей, дабы почтить память погибших.

Через день Светлана Леонтьевна Кандеева провела экскурсию в Брестскую крепость на весь вечер. Сильное впечатление на меня произвели остатки Тереспольских ворот и памятник бойцам, защищавшим крепость. Светлана Леонтьевна много рассказывала о том, как бойцы, находясь в нескольких метрах от воды, умирали от жажды, потому что под шквальным огнем не могли доползти до реки. И еще, как нацисты расстреляли у Холмских ворот семьи пограничников — жен и детей. Среди защитников крепости были люди многих национальностей, мы видели памятник комиссару Фомину, еврею по национальности.

В последний день пребывания в Бресте нам посчастливилось познакомиться с прекрасными людьми — Аликом и Галиной. Не имея никакого отношения к еврейской трагедии, эти люди за свои средства возводят памятники на братских могилах. Один такой памятник мы видели в Смолярке. Это бескорыстные люди с глубокой душой.

Огромное спасибо организаторам за поездку!

Инна Митюкова,
участница конференции (Донецк)

Найбільше мені сподобалась прогулянка фортецею, але не та, коли ми були всі разом, а окрема, коли ходили втроях з Інною та Світлоною Леонтьівною. Вразили гармати і танки, Південний острів та руїни.

Надзвичайно вразило те, що юнаки та дівчата з різних країн мали свій особистий погляд на події минулого. Приємно було поспілкуватися з хлопцями з Білорусі, Росії. Був навіть і сибіряк.

Дуже задоволений тим, що наша маленька українська група була дружньою і міцною. Зокрема, коли ми були з Анатолієм Юхимовичем та Світлоною Леонтьівною, нам разом було дуже цікаво. Приємно було, що дослухаються до моєї думки, не дивлячись на те, що я значно молодший

Вразила й Бронна гора, і відвідування пам'ятника, і концерт самодіяльності в школі. Незабутньою виявилась зустріч в Березі-Картузській з Аліком і Галиною. Вони показали нам фільм про Ізраїль, слайди про тероризм. Ці люди продемонстрували своє ставлення до пам'ятників євреям. Я був вражений їхньою порядністю та доброчинністю.

Іван Чечурин,
учасник конференції (Кременець)

ПРОЕКТ «УКРАЇНСЬКІ КНИЖКИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ».

Ужгород

24–26 червня 2009 р. за підтримки програми «Матра» Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів, Музею «Будинок Анни Франк» в Ужгороді відбулись навчально-методичні семінари в рамках загальноукраїнського проекту «Українські книжки для виховання толерантності», що офіційно розпочався в Україні з квітня цього року.

Це були семінари для людей, які безпосередньо працюють у системі освіти і виховання учнівської молоді – вчителів історії та суспільних дисциплін, а також для заступників директорів шкіл з виховної роботи. Метою семінарів стали пропаганда і поширення ідей толерантності в системі освіти та формування навичок толерантної поведінки щодо національних меншин, що зазнають дискримінації, виховання поваги до інших.

За словами учасників семінарів, освітянам доводиться стикатися з проявами дискримінації, ксенофобії, антисемітизму мало не щодня. Що з цим робити, як дати раду проблемі – знають далеко не всі. Щоб працювати з такими проблемами, потрібні певні спеціальні знання, поінформованість освітян. Необхідно забезпечити навчальні заклади спеціальною літературою, посібниками та підручниками з даної тематики. Найважливіше – потрібно озброїти викладачів методикою, пояснити специфіку роботи з питаннями даної теми.

Семінар відкриває п. Михайло-Богдан Кіштулинець
(Міське управління освіти м. Ужгород)

За підтримки Управління освіти Ужгородської міської ради та Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти було сформовано дві потужні групи учасників – викладачів історії і суспільних дисциплін та заступників директорів шкіл з виховної роботи, кожна з яких наполегливо працювала протягом двох днів.

Семінари склалися з двох частин: лекційного відділення і тренінгових практичних занять, присвячених методиці роботи з книжками з проблем виховання толерантності та протистояння антисемітизму, ксенофобії й дискримінації, що вийшли друком завдяки цьому проекту.

Кожний учасник семінару отримав безкоштовно 16 освітніх пілотних видань з названої тематики, розроблених українськими організаціями-партнерами. Серед книжок представлені і документальні джерела – щоденники Анни Франк, Давида Рубіновича і «Щоденник Львівського гетто» Давида Кахане; довідники і матеріали тематичних виставок – «Джерела толерантності», «50 запитань про антисемітизм»; посібники «Виховуємо людину і громадянина», «Історія епохи очима людини», «Я, ти, він, вона...»; філософсько-публіцистичні видання «Поза межами розуміння» та інші.

На семінарах працювала потужна лекторська і тренерська команда – к.і.н. Анатолій Подольський, Ганна Ленчовська, Наталія Голосова, Віталій Бобров, Ольга Педан-Слепухіна.

Жвавим обговоренням закінчувалася кожна лекція і кожний тренінг. Ключовим питанням було: де і як можна використати опрацьований матеріал у навчально-виховній роботі в школі?

Цінним було те, що пропозиції та ідеї лунали з вуст самих учасників семінарів, демонструючи їхнє глибоке розуміння проблем, зацікавленість почутим і побаченим, готовність втілювати нові ідеї і методики у своїй роботі з учнями, колегами, батьками, місцевою громадою. Саме ці люди щодня і щохвилини стають учасникам складного і багатогранного процесу, який називається життям і у якому не обійтись без толерантності, тому що, за словами Олівера Уендела Холмса (старшого), «за одним невеликим виключенням, світ складається з "інших"».

Ольга Педан-Слепухіна,
учитель (м. Львів)

СТАРТ ДРУГОГО ЕТАПУ ПРОЕКТУ «НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ З ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ, АНТИСЕМІТИЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ»

На початку жовтня 2009 року стартував другий етап загальноєвропейського проекту «Навчальні матеріали з протидії дискримінації, антисемітизму та ксенофобії». Цей загальноєвропейський проект під егідою та за підтримки ОБСЄ/БДІПЛ (Бюро демократичних інституцій та прав людини) й активної участі Будинку Анни Франк (Нідерланди) розпочався в Україні ще в 2005 році. Перший етап проекту

передбачав розробку та видання українських версій трьох робочих зошитів для учнів середніх шкіл і посібника для вчителя з методичними порадами. Зошити і посібник стосуються тем єврейської історії, антисемітизму, ксенофобії, расизму, дискримінації.

Сьогодні проект працює у більш ніж 12 країнах Європи. У кожній є національна організація, що відповідає за адапта-

цію матеріалів до реалій та історичного і соціального контексту своєї країни. В Україні такими організаціями виступили Український центр вивчення історії Голокосту й Асоціація вчителів історії та гуманітарних дисциплін «Нова Доба». Зошити адаптовано і видано в Україні. Міністерство освіти і науки України надало їм рекомендацію до використання у навчальному процесі. Було проведено два дводенних семінари для експертів-тренерів. Група експертів провела пробні уроки і тестування робочих зошитів у школах, висловила свої побажання і рекомендації, що були вміщені у посібнику для вчителя та враховані вже у другому накладі навчальних матеріалів.

Така активна діяльність сприяла тому, що Україна однією з перших країн перейшла до наступного етапу – ор-

Робочий момент семінару в м. Черкаси

ганізації методичних семінарів для вчителів з використання навчальних матеріалів у школі. Протягом 2010 року такі одноденні семінари мають пройти за відповідальності Українського центру вивчення історії Голокосту при Інститутах післядипломної освіти чи Міських департаментах освіти усіх обласних центрів України. Першими у графіку проведення стали семінари, що відбулись в Києві – 1 жовтня та Черкасах – 8 жовтня за сприяння Інституту післядипломної педагогічної освіти КМПУ ім. Б. Грінченка і Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаського міськвиконкому.

Кожен з семінарів зібрав до 25 учасників-вчителів історії та суспільних дисциплін, яким було запропоновано збалансовану програму з практичних занять та теоретичної підготовки, направлену на обмін досвідом і розкриття можливостей використання робочих зошитів в школі. Учасники також мали змогу ознайомитися зі змістом навчальних матеріалів і порадами експертів – українських тренерів – щодо способів їх використання в класі.

Після завершення семінару кожен з учасників отримує комплект з трьох зошитів і посібника для вчителя, а також зразок бланка-замовлення навчальних матеріалів, які має можливість замовити в Українському центрі вивчення історії Голокосту.

Заповнені форми оцінювання свідчать про високу зацікавленість учасників семінару даним проектом, про великі перспективи до використання навчальних матеріалів у школах України.

Наступні міста проекту – Чернігів, Житомир, Харків, Вінниця, Чернівці, Хмельницький.

Віталій Бобров,

Український центр вивчення історії Голокосту

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ВИКЛАДАЧІВ

УРОК З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 11-МУ КЛАСІ

Тема:

«Праведники світу». Митрополит Андрей Шептицький.

Мета:

- розкрити зміст морального вибору свідків Голокосту;
- ознайомити учнів з умовами надання звання «Праведник світу»;
- формувати відчуття власної моральної причетності до долі інших людей та відповідальності за власний вибір.

Ключові слова і поняття: моральна дилема, відповідальність, самопожертва, подвиг, праведність, колаборація, кат, жертва.

Методичні прийоми: робота в парах, робота в малих групах, розбір моральної дилеми.

План уроку

- 1) Встановлення «нового порядку». Голокост.
- 2) Надання звання «Праведник світу».
- 3) Митрополит Андрей Шептицький. Моральна дилема про надання йому звання «Праведник світу».

Хід уроку

«Той, хто врятує хоча б одну душу, врятує цілий світ»

(Із Талмуду)

I. Актуалізація знань, мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

На уроках історії України та всесвітньої історії ми познайомились з основними подіями Другої світової війни. Не всі події знайшли відображення на сторінках підручників. Тож сьогодні ми з вами поговоримо про надання звання «Праведник світу». Хто і за що його отримує?

Пригадаємо:

- Коли нацистська Німеччина напала на СРСР?
- Які плани мало Німецьке командування щодо України?
- Які країни були вже захоплені нацистами?
- Дайте визначення таким поняттям: окупація, «новий порядок», колабораціонізм, гетто, Голокост, концтабір.

II. Оголошення теми та мети уроку.

III. Надання учням необхідної навчальної інформації.

1. Встановлення «нового порядку»:

- Пригадайте, які заходи передбачав план «Ост»?
- Яким було ставлення нацистів до різних верств населення?

2. Голокост:

- Його наслідки для населення України?
- Як люди ставилися до знищення євреїв?

3. Ознайомлення із життєвим шляхом митрополита

А. Шептицького.

Роман-Марія-Олександр Шептицький народився 29 липня 1865 року в с. Прилбичі Яворівського повіту на Львівщині в родині графа Івана Шептицького. З дитинства Роман мріяв стати священиком. У 1883 році закінчив Краківську гімназію. Відбував обов'язкову військову службу — служив офіцером. Одночасно вивчав право в університеті, здобувши ступінь доктора юриспруденції. Крім того, закінчив теологічний та філософський факультет. У 1886 році відвідує Рим, у 1887-му — Київ, Москву, зустрічається з В. Антоновичем, М. Грушевським. З 1888 року розпочинає духовну кар'єру. У 1899-му стає єпископом у Станіславі. Там формується головна його життєва мета — об'єднання всіх українців у єдину державу на засадах християнської церкви.

У січні 1901 року Шептицького призначено митрополитом Галицьким, Архієпископом Львівським. Він першим проголосив ідею єкуменізму: уважне ставлення до почуттів віруючої людини, до якої б конфесії вона б не належала, відкидаючи будь-які політичні мотиви.

1901–1914 роки — член Галицького сейму. У 20–30 роках сприяв процесу національного відродження. 30 червня 1941 року митрополит вітав Акт відновлення української державності. Він закликав свій народ співпрацювати з нацистською Німеччиною, оскільки бачив у німцях визволителів від більшовицького режиму. Шептицький відправив листа Гітлеру і Гімлеру, в яких благословляв їхню перемогу і виражав готовність до співпраці. Перші прояви протесту від його імені нацистському режиму датуються лютим 1942 року. Шептицький починає приймати біженців з гетто і рятує життя єврейських дітей. Особисто він переховує в своїй резиденції рабина Давида Кахане, бере участь в рятуванні приблизно 150 євреїв. Навесні 1943 року Шептицького відвідують високі чини СС, щоб заручитися його підтримкою з метою створення української дивізії «Галичина». Митрополит дає згоду і призначає старшим священиком свого представника. 1 листопада 1944 року митрополит Андрей Шептицький помер. Він похований у підземеллі собору Святого Юра. Комісія щодо його справи збиралася декілька разів, але звання «Праведник народів світу» йому так і не було надано.

IV. Робота в парах.

Завдання: кожна пара отримує інформацію про надання звання «Праведник світу» і уважно з нею знайомиться.

Почесне звання «Праведник світу» присвоюється парламентом Держави Ізраїль відповідно до Закону про увічнення пам'яті мучеників і героїв (1953 рік) людям різних національностей, віросповідань, які під час Другої світової війни рятували євреїв. Особам, удостоєним звання «Праведника народів світу» вручається почесний диплом, іменна медаль, їхні імена викарбовуються на Стіні Пошани в музеї Яд Вашем. Вручення почесних дипломів і медалей відбувається на урочистих церемоніях у Яд Вашем або в офіційних представництвах Держави Ізраїль у країнах, де проживають ті, хто удостоєний почесного звання.

Званням «Праведник народів світу» відзначаються ті, хто в умовах нацистського терору допомагав євреям за власною ініціативою, шляхом:

1. **Надання таємного притулку.** Такий вид допомоги у багатьох випадках був єдиною рятувальною, але також найважчим

і найбільш ризикованим, оскільки навіть тоді, коли сховище для євреїв не знаходилося безпосередньо в будинку рятувника, він брав на себе обов'язок задовольняти їхні потреби, нерідко ділячись з ним останнім. Рятувник і його родина довго жили під постійною загрозою викриття.

2. **Сприяння в приховуванні** єврейської приналежності за допомогою виготовлення і надання фальшивих документів, при вигадуванні правдоподібної «неєврейської» біографії, ознайомлення з місцевими звичаями, у пошуку безпечного житла, а іноді й роботи. Такий спосіб порятунку дозволяв єврею вести зовні нормальний спосіб життя, хоча можливим це було лише для євреїв з «арійською» чи слов'янською зовнішністю.

3. **Участі в організації втечі з гетто чи концтабору** з подальшим переховуванням, а також сприяння в переході через кордон до нейтральних країн (Швеція, Швейцарія).

4. **Участі у порятунку єврейських дітей** у тих випадках, коли для них ставала неминучою розлука з батьками (відправлення у концтабір тощо). Подекуди батьки, знаючи про долю, що їх очікувала, завчасно заручалися згодою своїх знайомих не євреїв надати притулок їхнім дітям до закінчення війни. Праведники народів світу діяли за велінням совісті і безкорисливо, нехтуючи загрозою зради і розправи.

У 1953 році Кнесет (Ізраїльський парламент) прийняв «Закон про увіковічення Катастрофи і героїзму», в якому було зазначено критерії присвоєння звання «Праведник народів світу»:

1) людина неєврейського походження, яка була задіяна у спробі врятувати хоча б одного єврея;

2) акт врятування був пов'язаний зі смертельною небезпекою для цієї людини;

3) допомога надавалася безкорисливо і без будь-яких попередніх домовленостей;

4) наявність достовірних свідчень, документів, фактів про врятування євреїв.

V. Робота в групах.

(Учні об'єднано в дві групи: «за» і «проти»).

Завдання: вивчивши інформацію про життя і діяльність митрополита А. Шептицького, учні повинні прийняти рішення про надання йому звання «Праведник народів світу».

*Інформаційний додаток №1***«ЗА»**

1. У положенні про надання звання «Праведник світу» вказується, що ним визначається будь-яка людина, яка з ризиком для власного життя врятувала хоча б одного єврея. Ніхто не заперечує, що Шептицький особисто врятував від неминучої загибелі декількох євреїв. А деякі Праведники особисто нічим не ризикували, наприклад, мали дипломатичну недоторканість.

2. Митрополит і раніше прихильно ставився до євреїв, вітав їх із святами, надсилав подарунки, деякі львівські рабини були його приятелями. Він бував у Палестині, знав іврит та ідиш.

3. Вітаючи 30 червня 1941 року уряд новопроголошеної Української держави в особі Я. Стецька, він говорив «з надією, що нова держава буде піклуватися про всіх громадян без різниці віри, нації, соціального стану».

4. Митрополит звернувся до галичан з пастирським посланням «Не вбий», де йшлося про християнську любов до всіх людей, тобто і до євреїв.

5. У 1942 році А. Шептицький в листі до Гімлера протестував проти знищення євреїв. А в листі до Папи

Римського він писав: «Німецький режим, можливо, ще гірший, ніж більшовицький. Немає дня, щоб не здійснювались страшні злочини. Євреї — їхні перші жертви...».

6. У 1941 році митрополиту вже було 76 років, він був майже повністю паралізований. Шкодюючи хворого, від нього намагались приховати те, що відбувалося за стінами резиденції.

7. Благословляючи гітлерівську армію, ОУН, дивізію СС «Галичина», митрополит розглядав їх як борців за незалежну Україну, борців проти атеїстичного більшовицького режиму.

8. За вказівкою митрополита у греко-католицьких монастирях рятували єврейських дітей. В Крехівському монастирі, наприклад, переховували понад 100 дітей. Настоятель цього монастиря Климентій, рідний брат митрополита, визнаний Праведником.

9. Для порятунку дітей їх наvertsали до християнської віри. Але робили це лише з метою порятунку, а після війни таких дітей повертали єврейським громадам за першою вимогою.

Інформаційний додаток № 2

«ПРОТИ»

1. Переховування декількох євреїв у резиденції митрополита — це лише незначний епізод. Він був настільки авторитетною особою, що нічим не ризикував. Це розуміли навіть гітлерівці, які без коливань арештували керівників ОУН(б).

2. Він не підняв голос на захист під час погромів і масових убивств євреїв. Поруч з резиденцією владики знаходилося Львівське гетто, по другу сторону — Янівський табір і «Долина смерті».

3. У Львові вже йшли єврейські погроми, так звана «тюремна акція», до якої закликали якраз представники ОУН. Я. Стецько своє ставлення до євреїв виклав у листі до Гімmlера: «Я — прихильник екстермінації євреїв за німецьким зразком». А. Шептицький вітав гітлерівців, знаючи, що їхня партійна програма передбачає знищення євреїв.

4. Так, але конкретного заклику не вбивати євреїв у посланні не було, ніде не йшлося про це, як страшний гріх. Можливо, правда, що це слово було в чернетці, але його викреслили, бо митрополита хвилювала ворожнеча

між поляками й українцями.

5. Цього листа не знайдено, є лише свідчення трьох людей, які його бачили. Конкретно про вбивство самих євреїв в листі не згадувалось: «Ми всі передчуваємо, що режим терору поширюється і ще з більшим тиском скерується проти християн. Кати, які звикли вбивати євреїв, тисячі безвинних людей, звикли до вигляду крові та прагнуть кровопролиття».

6. Ні, він знав, що діється на Львівських вулицях. Йому розповів про це рабин Левін, і митрополит повірив йому, бо запропонував притулок.

7. Митрополит знав расистську програму нацистів, знав про участь у антиєврейських акціях «Буковинського куреня» в Києві, української поліції у Львові, вояків батальйону «Нахтігаль» тощо.

8. Так, хрещення дітей давало надію на їхній порятунок, але потім дітей повертали єврейським громадам з неохотою і не завжди.

Питання для груп

1) В чому постає проблематичність випадку Шептицького?
2) Чому фактор співпраці з нацистами є вирішальною протидією акту рятування?

3) Чи можна розцінювати зміни у ставленні А. Шептицького до євреїв, як поступове прозріння?

4) Чому А. Шептицький переховує рабина у себе вдома?

VI. Підсумок уроку.

1. Що вам найбільше запам'яталося на уроці?

2. Чому саме дерево стає символом увічнення пам'яті Праведників?

3. Чи складно зробити правильний вибір у житті?

4. Чи є рятування життя людини подвигом?

5. Як на вашу думку, чи потрібно надати митрополиту А. Шептицькому звання «Праведник народів світу»?

VII. Домашнє завдання: написати твір-есе, використавши вислів Едмунда Берка: «Єдине, що потрібно для триумфу зла, — це те, щоб добрі люди нічого не робили».

Вікторія Брачкова,

Савинська ЗОШ № 1, Харківська область

УВАГА! ШКІЛЬНИЙ КОНКУРС

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ Х ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ УЧНІВСЬКИХ ТВОРЧИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ», 2009—2010 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Реалізуючи ідеї, викладені в Декларації Стокгольмського міжнародного форуму з Голокосту, а також Резолюції ООН про встановлення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, і вважаючи своїм обов'язком зробити посильний внесок у збереження пам'яті про жертви геноциду, Український центр вивчення історії Голокосту повідомляє про проведення у 2009—2010 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України конкурсу дослідницьких і творчих робіт на тему: «Історія і уроки Голокосту». Ми пропонуємо обдарованим і небайдужим до суспільних проблем юнакам і дівчатам, а також їхнім вчителям — науковим керівникам випробувати свої сили і здібності, взявши участь в конкурсі.

Розділ I. Мета конкурсу

1. Поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту — долі єврейського народу на теренах Європи під час Другої світової війни, популяризація вивчення даної теми серед учнівської молоді.
2. Розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з обраної теми.
3. Пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту в Україні і за її межами, введення їх у науковий обіг.
4. Відбір за результатами конкурсу обдарованих учнів і сприяння їх участі в міжнародних семінарах і конференціях.
5. Виховання у молоді толерантного поведіння, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем.

Розділ II. Підготовка конкурсу

До участі в конкурсі запрошуються учні 9–11 класів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно-технічних училищ.

Бажаючі взяти участь в конкурсі подають заявки до Українського центру вивчення історії Голокосту за формою: прізвище, ім'я та по батькові, назва теми, науковий керівник, адреса, контактні телефони. Заявки необхідно подати до **1 грудня 2009 р.** Для підготовки конкурсу створюється оргкомітет у складі науковців, викладачів історії вищих навчальних закладів, вчителів шкіл.

Звертаємо увагу: наукові керівники, які своєчасно надішлють заявки на участь в конкурсі, за бажанням будуть запрошені в Київ для участі в дводенному навчально-методичному семінарі щодо надання теоретичної і науково-методичної допомоги з правил написання й оформлення учнями творчих робіт. Семінар планується провести 11–12 грудня 2009 року. Заявки на участь у заході надсилайте до **1 грудня 2009 р.**

Форма заявки на участь у грудневому навчально-методичному семінарі:

- П.І.Б.
- Місце роботи, посада.
- Адреса, телефон, електронна пошта.
- Стаж педагогічної діяльності.
- Досвід викладання теми Голокосту (якщо є).
- Тема роботи учня (учнів).
- Яку корисну інформацію Ви сподіваєтесь отримати на семінарі.

Виконані роботи учнів відправляються на адресу Центру до **31 березня 2010 р.** (роботи, що надійшли після 31 березня 2010 р., не розглядатимуться). Вони попередньо рецензуються фахівцями з зазначеної проблематики. Роботи, що не відповідають тематиці та рівню вимог конкурсу, будуть відхилені і не допущені до захисту. Усім, хто пройшов відбір, до **20 квітня 2010 р.** буде повідомлено про їхню участь в конкурсі.

Перевіряючи роботи, рецензенти оцінюють їх за десятибальною системою за наступними критеріями:

1. Формулювання теми;
2. Постановка завдання (актуальність, мета, питання для дослідження);
3. Використання джерел (різноманітність, оригінальність);
4. Використання літератури (обсяг, характер);
5. Структура роботи;
6. Викладення матеріалу (послідовність, взаємозалежність);
7. Аналітична робота;
8. Формулювання висновків (зміст, оригінальність);
9. Наукове оформлення (примітки, список літератури);
10. Художнє оформлення.

Роботи, що в сумі набрали менше 7 (семи) балів, буде відхилено.

Розділ III. Вимоги до роботи

До участі в конкурсі допускаються роботи, виконані українською або російською мовами. Кожне представлене дослідження повинно складатися з 20–30 аркушів тексту, віддрукованого з одного боку (шрифт № 14). На титульній сторінці вгорі зазначаються організатори конкурсу (Український центр вивчення історії Голокосту, Євразійський єврейський конгрес), потім іде назва конкурсу, тема, прізвище, ім'я та по батькові автора повністю, назва навчального закладу, адреса, варіант контактної зв'язку, відомості про наукового керівника. Викладу теми передують план у простому або розгорнутому вигляді.

У вступній частині бажано висвітлити актуальність обраної теми, а також причини вибору, сформулювати мету і методи дослідження. Крім цього, у вступі потрібно проаналізувати ситуацію, що передують події.

В основній частині викладається фактична канва подій у цілісній, взаємозалежній і послідовній побудові. У цілому різні варіанти обраних тем зводяться до двох основних напрямків: регіональні дослідження і загальна проблематика Голокосту. При виборі регіонального напрямку в основній частині варто відобразити розуміння контексту подій, що відбувалися, і їх повне висвітлення. Особливу увагу варто звернути на специфічні риси, деталі, що властиві тільки даному регіону. Обов'язковою вимогою є наявність чітких посилань на джерела інформації.

Найбільш оригінальною частиною роботи є висновок, саме в ньому квінтесенція дослідження. Висновок повинен базуватися на матеріалі основної частини і носити конкретний характер.

У випадку використання цитат обов'язкові посилання на джерела, які оформляються згідно із загальноприйнятими зразками. Такі ж вимоги висуваються й до списку використаних джерел і літератури. Вітається використання наочних матеріалів (таблиці, графіки, схеми, малюнки, фотографії тощо).

Окрім науково-дослідницьких робіт, організатори також запрошують до участі в конкурсі творчі роботи, які мають художню форму (малюнки, скульптурні і музичні твори тощо).

Розділ IV. Захист робіт і визначення переможців

Захист робіт відбудеться в **травні 2010 року**. Оплата проїзду й проживання учасників конкурсу й учителів проводиться за рахунок організаторів. До захисту кожний здобувач має підготувати стислий (до 5–7 хв) виклад основних ідей роботи. Можливий варіант використання мультимедійних засобів (7–8 хв).

Другим етапом захисту робіт стануть відповіді на запитання опонентів у якості яких виступають присутні учні, вчителі, члени журі, гості конкурсу. Активність учнів – опонентів, рівень їхньої поінформованості, виявлений у запи-

таннях, враховується під час підбиття підсумків. До початку захисту бажаючим надається можливість ознайомитися зі змістом робіт.

Члени журі звертають увагу на:

- а) уміння стисло охарактеризувати роботу;
- б) якість відповіді на питання;
- в) поінформованість у проблематиці Голокосту в цілому;
- г) полемічні здібності;
- д) мовні особливості.

Розділ V. Нагородження переможців

Усі учасники конкурсу, які брали участь у захисті робіт, нагороджуються дипломами, літературою за тематикою Голокосту, загальноісторичними виданнями, художніми творами й іншими призами. Також кращим конкурсантам буде надана можливість взяти участь у різних молодіжних конференціях, семінарах і школах з проблематики історії Голокосту.

*Український центр вивчення історії Голокосту, 01011, Київ-11, вул. Кутузова, 8, кім. 109
Тел./факс: (44) 285-90-30; e-mail: uhcenter@binet.com.ua; www.holocaust.kiev.ua*

НАУКОВІ ПОДІЇ

Міжнародна наукова конференція «УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКО-ЄВРЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ І ГОЛОКОСТУ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПРИКОРДОННЯ, 1941 – 1944 РОКИ» (21 – 23 червня 2009 р., м. Перемишль)

21–23 червня 2009 р. в Перемишлі (Польща) відбулася міжнародна наукова конференція «Українсько-польсько-єврейські відносини під час німецької окупації і Голокосту: українсько-польське прикордоння, 1941 – 1944 роки».

Організаторами конференції виступили Всеукраїнський центр вивчення Голокосту «Ткума» і Польський центр вивчення Голокосту. Участь в науковому форумі брали науковці з Ізраїлю, Канади, Польщі, України, Франції.

Конференція розпочалася з виступу професора університету Бар-Ілан, головного історика «Яд Вашем» професора Дана Міхмана (Dan Michman). Предметом його роздумів стало значення для німців і населення Польщі вторгнення на її територію Німеччини (1939 рік) та Радянського Союзу (1941 рік). Свою доповідь вчений будував кризь призму «єврейського питання» – початку Голокосту на теренах Західної України.

Тематика виступів учасників заходу дозволяє виокремити основні тематичні блоки: відображення польсько-українсько-єврейських взаємин у Західній Україні та в Польській республіці у період до Другої світової війни, геноцид євреїв цього регіону та рефлексії Голокосту в сучасних Україні та Польщі.

З-поміж виступів, які зараховуємо до першого блоку, зацікавлення аудиторії викликали доповіді к.і.н. І. Щупака (Всеукраїнський центр вивчення Голокосту «Ткума», Україна) на тему «Українська й єврейська національні ідеї в українсько-польсько-єврейському трикутнику (проблеми генезису і розвитку)», а також проф. Т. Ладиченко (Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, Україна), яка розкрила становище західноукраїнського єврейства в умовах еміграційної політики Польщі кінця 30-х років минулого сторіччя.

Незважаючи на розмаїття тем, що були розкриті у виступах учасників конференції, тональність визначали ті вчені, які присвятили свої дослідження безпосередньо Катастрофі. Центральною проблемою при обговоренні учасниками конференції другого тематичного блоку стала тема українського національного руху й євреїв. Висвітлення цієї контроверсійної проблеми відбулося в рамках класичної наукової дискусії: аргументи, що наводили доповідачі, були позбавлені надмірної емоційності, полеміка вчених під час круглих столів не виходила за рамки аргументації своєї позиції засобами наведення конкретних історичних фактів.

Найяскравіші доповіді, що присвячені проблемі українсько-єврейських взаємин у період Голокосту, виголошені науковим радником Всеукраїнського центру вивчення Голокосту «Ткума», ізраїльським ученим д-ром Ароном Вайсом (Aharon Weiss), представником Єрусалимського інституту історії й одночасно Польського центру вивчення Голокосту д-ром Анджеєм Жбиковським (Andrzej Żbikowski), д-ром Гжегожем Мотикою (Grzegorz Motyka) з Інституту політичних наук при Академії наук Польщі й представником Польського центру вивчення Голокосту, який працює в Університеті Оттава, Яном Грабовським (Jan Grabowski).

На засіданні прозвучала доповідь керівника Центру українських досліджень в Торонто Марка Царинника. Вчений, як і А. Жбиковський, проаналізував проблему участі ОУН у погромах у Львові на початку липня 1941 року. Під час виступу доповідач акцентував увагу присутніх на тому, що Іван Климів (псевдонім – Є. Легенда) є автором наказу «Громадянам Української держави», що оприлюднений у місті 30 червня 1941 року. Він містив положення про «масову родову і індивідуальну відповідальність за злочини проти Української держави». Згідно з висновком М. Царинника, саме цей

наказ дав безпосередній імпульс до початку погрому. Емоційно насиченим завершенням виступу канадського вченого стала мультимедійна демонстрація світлин тих трагічних подій.

Знаковими були доповіді й д-ра А. Вайса та д-ра Г. Мотики. Перший розмірковував над проблемою динаміки й змін у ставленні ОУН та УПА до євреїв у період 1939–1944 років. Згідно з його висновками, на першому етапі у ставленні українських націоналістів до євреїв як ОУН(б), так і ОУН(м) демонстрували відверто ворожу позицію щодо них і «поділяли методи екстермінації євреїв нацистами». Аналізуючи подальші події, А. Вайс звернув увагу на III Надзвичайний великий збір ОУН(б), коли, згідно з думкою, що виголосив доповідач, прибічники С. Бандери відмежувалися від расизму. Водночас ізраїльський учений використав висновок Я. Грицака стосовно того, що протягом війни українське націоналістичне підпілля не видало жодної офіційної заяви, якою б чітко відобразило своє ставлення до винищення євреїв.

Доповідь Г. Мотики «Українська повстанська армія й євреї, 1942–1945 роки» концептуально перегукувалася з міркуваннями А. Вайса. Одночасно польський учений звернув увагу на існуючу до цього часу тенденцію некоректного узагальнення всіх українців з УПА, українською поліцією тощо. За словами Г. Мотики, такі узагальнення зумовлюють не тільки плутанину понять, а й суттєво ускладнюють об'єктивний аналіз українсько-єврейських взаємин часів Другої світової війни.

Інші учасники конференції – д-р Вацлав Вежбенец (Wacław Wierzbieniec) з Інституту історії Жешувського університету (Польща), д-р Ян Грабовський, к.і.н. Фаїна Вінокурова (Україна), Олександр Денисенко (Україна) та інші розкрили різні аспекти Голокосту на теренах Західної України. Перший, зокрема, на прикладі подій у містах Бережани і Перемишль дав відповідь на сформульоване в назві доповіді питання: «Чи можливе відтворення особливостей польсько-українсько-єврейських стосунків в одному місті?» Суголосною теми безпосередньо чи опосередковано торкалися інші доповідачі. О. Денисенко, наприклад, розкрив міжнародні взаємини часів Голокосту в м. Сокаль.

Найбільш яскравими виступами третього тематичного блоку стали доповіді д-ра Лукаша Б'єдки, магістра Ягеллонського університету Лукаша Опозди (Краків) й Марка Царинника. Останній розмірковував над полемікою, що виникла внаслідок неоднозначної реакції представників Ізраїлю на присвоєння звання Героя України Р. Шухевичу¹. Вчений проаналізував аргументи, що були оприлюднені СБУ в лютому 2008 року на доказ того, що ОУН і «Нахтігаль» не причетні до погромів 1941 року. М. Царинник повідомив, що знайшов в архівах Польщі документ, яким оперує СБУ («До книги фактів») і вказав на помилкову дату, яку використовують його представники. На підставі цього вчений зробив висновок: СБУ цілеспрямовано ретушує події початку війни.

Роздуми Лукаша Опозди (Łukasz Opozda) були присвячені аналізу рефлексій польських правих політичних

сил на сучасному етапі на книгу Яна Томаша Гросса «Сусіди. Історія знищення єврейського містечка», що висвітлює події липня 1941 року в м. Єдвабне. Аналізуючи зміст виступів у різних інформаційних джерелах (публікації в пресі, мережі Інтернет тощо), доповідач визначив основні аргументи польських екстремістів, що об'єднані тенденцією заперечення висунутих Я. Гроссом аргументів і обвинуваченням ученого в фальсифікації реальних подій.

Рефлексіям Голокосту в сучасному польському суспільстві присвятив свою доповідь психолог д-р Лукаш Б'єдка (Łukasz Biedka). Лейтмотив його роздумів чітко відображений у сформульованій темі доповіді: «Поміж почуттям провини та гордості – психологічні аспекти уявлення про націю в історичному дискурсі».

У своїй доповіді к.і.н. Тамара Бакка (Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Київ) розмірковувала над проблемою місця і ролі стереотипів у формуванні масової свідомості.

Під час одного з круглих столів, якими завершувалася кожна з панелей конференції, що відбулася в Перемишлі, М. Царинник виголосив принципову тезу стосовно того, що увага як польського, так і українського націоналізмів зосереджувалася на групі. Саме на неї, зауважив він, покладалася відповідальність за вчинки окремих її представників.

Інше важливе твердження, виголошене під час дискусії М. Царинником, – кваліфікування польського і українського націоналізмів як близнюків. Така позиція дослідника базувалася на твердженні про взаємозапозичення ними тих чи інших елементів. Увагу учасників форуму привернула реакція А. Вайса на міркування канадського вченого. Вайс заявив, що серед сучасних учених є й ті, хто вважає, що в згаданих близнюків є кузен – єврейський націоналізм у Ізраїлі. Це твердження прозвучало рефреном тим міркуванням, що зводилися до висновку про взаємозапозичення тих чи інших ідеологічних компонентів або тактики дій не тільки українським і польським націоналізмами, але й певні уроки, які в умовах ескалації міжнародних відносин у Другій Речі Посполитій отримали євреї (одне з виголошених під час круглого столу міркувань звучало так: «євреї вчилися в польського націоналізму»).

В останній день роботи конференції відбувся міжнародний педагогічний семінар на тему: «Відображення в національних програмах з історії та шкільних підручниках проблеми міжнародних відносин і поліетнічної історії». Участь в семінарі брали не тільки науковці, а й вчителі загальноосвітніх навчальних закладів України та Польщі.

За словами д-ра А. Вайса, тема конференції «... дражлива і провокуюча, адже Західна Україна залишилася як без поляків, так і без євреїв». Дослідник зауважив, що кілька років тому на конференціях подібного спрямування домінувала атмосфера протистояння й взаємних докорів. Науковий форум оминув ці рифи, що свідчить про нову культуру ведення наукової дискусії.

1 Див.: Ізраїль запрошує Україну розібратися в історії з Р. Шухевичем – Режим доступу: <http://www.ukraine.com/ukrainian/blog/israel-requesting-ukraine-to-straighthen-story-about-shushевич>

**Международная конференция
«“ОПЕРАЦИЯ 1005” : НАЦИСТСКИЕ ПОПЫТКИ УСТРАНЕНИЯ СЛЕДОВ ГЕНОЦИДА В
ВОСТОЧНОЙ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЕВРОПЕ В 1942–1944 ГОДАХ»
(15–16 июня 2009 г., Париж)**

15–16 июня 2009 г. в Париже состоялась международная научная конференция «“Операция 1005”: нацистские попытки устранения следов геноцида в Восточной и Центральной Европе в 1942–1944 годах». Конференция была организована Центром изучения Холокоста при Мемориальном Музее Холокоста в США (USHMM, Вашингтон), Колледжем Бернардинцев (Париж), Университетом Сорбонна – Париж IV (University Paris-IV Sorbonne) и Ассоциацией «Яхад – Ин Унум» (Yahad – In Unum, Париж).

«Операция 1005» – это кодовое название широко-масштабной совершенно секретной акции, проведенной нацистами для уничтожения следов массовых убийств на территории Восточной Европы во время Второй мировой войны. И хотя исследователи Холокоста имели представление об этой акции, тем не менее, как подчеркнул во вступительном слове председатель ассоциации «Яхад – Ин Унум» отец Патрик Дебуа (Patrick Desbois), ряд вопросов оставались без ответа, а именно: «Можно ли говорить о единой централизованной операции, или речь идет о местной инициативе? Можно ли говорить о секретности операции, если пламя костров, на которых сжигали трупы, было у всех на виду? И, наконец, существует ли связь между этой операцией и отрицанием Холокоста»? Ответить на эти вопросы и попытались участники конференции.

Основная цель встречи, собравшей как свидетелей, так и исследователей Холокоста из семи государств, состояла в анализе нацистских попыток уничтожить следы массовых убийств евреев. В течение двух дней работы конференции было проведено пять круглых столов, в ходе которых обсуждались различные аспекты этой операции: от принятия решения о ее проведении до организации и осуществления мероприятий по уничтожению следов массовых убийств в отдельных странах Восточной Европы – в Польше, Белоруссии, Украине, прибалтийских государствах. На конференции были также представлены доклады, касавшиеся технологии, которая использовалась нацистами для уничтожения массовых могил, о послевоенных судебных процессах по делам организаторов и исполнителей «операции 1005», а также о взаимосвязи между этой операцией и отрицанием Холокоста.

Работа первого круглого стола началась с доклада д-ра Эдуарда Юссона (Edouard Husson), руководителя семинара в университете Сорбонна – Париж IV. Доклад был посвящен анализу причин, побудивших нацистов начать проведение «операции 1005», а также ее планированию и подготовке. Одной из причин этой акции, по мнению Э. Юссона, было стремление нацистов избежать ответственности за свои преступления путем уничтожения доказательств этих преступлений. Своим уполномоченным по уничтожению следов массовых казней на востоке Гиммлер назначил бывшего командира зондеркоманды 4а штандартенфюрера СС Пауля Блобеля, который во второй половине 1942 года и в первой поло-

вине 1943-го в лагере уничтожения Хелмно (Польша) отрабатывал технологию уничтожения трупов в местах массовых захоронений; эта технология в 1943 году стала широко применяться для уничтожения массовых могил в захваченных нацистами странах Восточной Европы.

Общее представление о ходе «операции 1005» – от Сербии до окрестностей Ленинграда – дал в своем докладе известный немецкий исследователь Холокоста доктор Андрей Ангрик (Andrej Angrick), который заканчивает работу над обобщающей монографией по этой теме. Д-р Сюзан Браун-Флеминг (Suzanne Brown-Fleming) из Мемориального музея Холокоста в США представила обзор документов и свидетельств, касающихся «операции 1005», хранящихся в архиве Мемориального музея Холокоста, а английский исследователь Стефен Тиас (Stephen Tyas) проанализировал перехваченные и расшифрованные английской секретной службой немецкие радиোগраммы, которые имели прямое или косвенное отношение к этой акции.

На втором круглом столе были представлены доклады об осуществлении «операции 1005» на территории Украины, Белоруссии и Польши. Так, Андреас Килиан (Andreas Kilian), исследователь из Франкфурта-на-Майне, Томаш Войта (Tomas Vojta) из Университета Шарля (Charles University) в Праге и Дэвид Рич (David Rich) из Департамента юстиции США детально описали процесс уничтожения трупов в лагерях массового уничтожения в Польше – в Аушвице, Трешлинке, Хелмно, Белжце, Собиборе. К.ф.н. Александр Круглов (Харьковский национальный университет радиоэлектроники, Украина) подробно остановился на осуществлении «операции 1005» в Украине, израильский исследователь Леонид Смиловицкий (Тель-Авивский университет) – в Белоруссии, а журналист из Берлина Йенс Хоффман (Jens Hoffmann), автор пока единственной монографии об «операции 1005», – в Польше.

В Украине «операция 1005» фактически проводилась только в дистрикте Галичина и в рейхскомиссариате Украина. При этом в Дистрикте в основном во второй половине 1943 года в общей сложности было уничтожено свыше 100 тысяч тел, главным образом в районе Львова, а в Рейхскомиссариате в семи местах (Киев, Белая Церковь, Днепропетровск, Умань, Николаев, Херсон, Вознесенск) – не более 100 тысяч тел. Как в Украине, так и в Белоруссии, и в Польше нацистам не удалось достичь той цели, которую они ставили перед собой, а именно уничтожить все массовые могилы. Фактически «операция 1005» провалилась. Это объясняется тем, что к ее проведению немцы приступили только в середине 1943 года, когда после поражения немецких войск под Сталинградом и Курском стратегическая инициатива окончательно перешла к Советскому Союзу, и началось освобождение оккупированных территорий, которое произошло за сравнительно короткий период. Поэтому времени на уничтожение всех массовых могил уже не

было, да и кадровый ресурс для проведения этой акции был ограниченным — в целях сохранения тайны нацисты старались максимально сузить круг посвященных в нее лиц. Именно этим объясняется тот факт, что уничтожение массовых могил в Украине началось не сразу во всех местах, а только во Львове и Киеве. Не удалось немцам, хотя они и прилагали для этого максимальные усилия, сохранить акцию в тайне: побеги заключенных в Киеве и Львове не дали возможности это сделать, и советские органы безопасности получили информацию об этой акции, в частности, о ее проведении в Киеве, уже в ноябре 1943 года.

За третьим круглым столом участники конференции рассматривали вопрос об исполнителях, свидетелях и очевидцах «операции 1005». В частности, Мишель Морракини (Michel Morigacini), который в 1946 году был французским переводчиком на Нюрнбергском процессе, поделился своими воспоминаниями о Пауле Блобеле. Блобель помнится ему как очень организованный, активный, но при этом безжалостный человек. «У него совершенно отсутствовали угрызения совести, он был даже горд тем, что сделал, но при этом старался выдать себя за простого исполнителя».

Патрис Бенсимон (Patrice Bensimon), докторант Парижского университета, рассказал о свидетелях и очевидцах «операции 1005», которые были выявлены и опрошены в рамках проекта ассоциации «Яхад — Ин Унум» в Украине и Белоруссии, а Андрей Уманский, член ассоциации, — о жизни Захара Трубакова и Анатолия Гарника, двух малоизвестных в Западной Европе бывших заключенных, которые в 1943 году принимали непосредственное участие в сожжении трупов в Киеве и Каунасе.

Второй день конференции открылся свидетельством Леона Величкера-Веллса — одного из последних живых свидетелей «операции 1005». Ему не было и восемнадцати лет, когда его арестовали и зачислили в состав команды, занимающейся выкапыванием и сожжением трупов во Львове. Величкер сначала вел подсчет сожженных тел, а затем ему приказали собирать золотые зубы и другие ценные предметы, которые он каждый вечер сдавал офицеру СС. В ноябре 1943 года Величкеру удалось бежать. В 1946-м в Польше он опубликовал свои воспоминания о пережитом под названием «Бригада смерти». Позднее эти воспоминания были переведены на французский, английский, немецкий и другие языки. Свидетельство Леона Величкера было дополнено докладом Патрика Дюбуа о технических аспектах «операции 1005».

Четвертый круглый стол был открыт докладом американского исследователя Джо Делапа (Joe Delap) из университета Джексонвилль об отражении «операции 1005» в художественной литературе (в книге Даниэля Силвы (Daniel Silva) «Смерть в Вене»). Большой интерес участников и гостей конференции вызвало сообщение немецкого прокурора Иоахима Риделя (Joachim Riedel) о преследовании немецким правосудием нацистов, причастных, в частности, к «операции 1005». Немецкое правосудие стало проявлять к ней интерес еще с 1945 года, однако судебные процессы по делам лиц, замешанных в преступлениях, связанных с этой акцией, прошли в Штутгарте, Гамбурге и других немецких городах только в 60-х годах.

Французский писатель Серж Фарнель (Serge Farnel) провел несколько параллелей между «операцией 1005» и событиями в Руанде, где в некоторых местах после резни также уничтожали следы преступлений. Французский психоаналитик Жан-Жак Московиц (Jean-Jacques Moscovitz) описал перспективы применения методики психоанализа при изучении данной темы. По его мнению, память об убийстве можно осознанно вытеснить после того, как преступление было совершено, но, с другой стороны, поскольку преступление имело место в действительности, то в такой ситуации есть основания говорить о его отрицании, и «операция 1005» является этому примером.

За последним круглым столом немецкий исследователь д-р Дитер Польш (Dieter Pohl) проанализировал одну из причин проведения немцами «операции 1005», а именно открытие массовых захоронений в Катynie и разгром немецких войск под Сталинградом. Эти события, по мнению Поля, подтолкнули нацистов к попытке стереть эту якобы «никогда не написанную» страницу истории.

Английский исследователь Ник Терри (Nick Terry) описал эволюцию ревизионизма, начиная с 1945 года до начала XXI века, века торжества сети Интернет. Ревизионисты по-прежнему продолжают свою деятельность, однако по сравнению с предыдущим десятилетием их активность снижается. По мнению Терри, она будет падать и дальше, поскольку у ревизионистов уже не появляется новых аргументов.

О своей долгой борьбе с ревизионистами рассказал французский адвокат и историк, председатель ассоциации «Сыновья и дочери депортированных евреев Франции» Серж Кларсфельд (Serge Klarsfeld). Благодаря его усилиям были осуждены те немцы и французы (Клаус Барбье, Морис Папон и др.), которые участвовали в преследовании французских евреев. «Суд над теми, кто руководил реализацией “окончательного решения еврейского вопроса” во Франции, стал возможен только после нескольких лет борьбы и сбора имен погибших евреев Франции», — отметил Кларсфельд. После трудоемкой и долгой работы, в 1990 году была опубликована книга с данными о погибших французских евреях. Но, параллельно с усилиями Кларсфельда и других добросовестных исследователей, появляются лженаучные публикации, которые ставят под сомнение результаты проведенной работы. Это приводит к судебным разбирательствам — как, например, в 2008 году против французского политика Ле Пена, заявившего, что во время немецкой оккупации политика «не была особенно антигуманной».

Итоги конференции были подведены в выступлениях кардинала Парижа Андре Ван-Труа (Andre Vingt-Trois), Президента Университета Сорбонна — Париж IV Жоржа Мулинье (Georges Moulini), Президента CRIF (Париж) Ришара Праскье (Richard Prasquier), директора Центра изучения Холокоста при Мемориальном музее Холокоста в США (Вашингтон) Пола Шапира (Paul Shapiro), Деборы Липстадт, Эдуарда Юссона, Андрея Ангрика и отца Патрика Дебуа.

Андрей Уманский (Париж), Патрис Бенсимон (Париж), Александр Круглов, к.ф.н. (Харьков)

ХОЛОКОСТ НА ТЕРРИТОРИИ СССР: Энциклопедия / Гл. ред. И.А. Альтман. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Научно-просветительный центр «Холокост», 2009. — 1143 с.

1 октября 2009 года в Киеве состоялась презентация энциклопедии «Холокост на территории СССР». Издание было подготовлено в ходе проекта, осуществлявшегося с 2002 по 2009 год Российским научно-просветительным центром «Холокост» под руководством к.и.н. Ильи Альтмана, который выступил главным редактором энциклопедии. Конференц-зал для презентации был любезно представлен Институтом политических и этнонациональных исследований им. Кураса НАН Украины, который в ходе встречи представлял д.и.н., проф. Александр Майборода.

Украинский центр изучения истории Холокоста выступил организатором события, которое проводилось руководителем Центра к.и.н. Анатолием Подольским.

Презентация привлекла внимание общественности — среди участников встречи были и исследователи (в том числе и участвовавшие в подготовке издания и написании статей для него), и преподаватели гуманитарных дисциплин в средних и высших учебных заведениях. Свободных мест в зале Института не было. Илья Альтман и Алла Гербер подробно рассказали о ходе подготовки энциклопедии. Участники и гости презентации задавали вопросы и высказывали мнения о перспективах проекта (в частности, подготовки интернет-

истории нацистского геноцида на оккупированной территории СССР. Включены статьи о населенных пунктах на территории СССР в границах на 22 июня 1941 года, в которых было уничтожено не менее 100 евреев либо были созданы гетто и

Энциклопедию представляет руководитель НПЦ «Холокост» (Москва) к.и.н И. Альтман

рабочие лагеря. В книге также содержатся биографические и тематические статьи, посвященные ключевым вопросам истории Катастрофы и еврейского Сопротивления. На основании проверки источников в архивах установлено, что число мест временного содержания евреев на захваченной территории СССР составило около 1000 — такого числа гетто не было ни в одном из оккупированных европейских государств. Исследование проблемы «Холокост и церкви» позволило установить различные тенденции в отношении к преследованию евреев представителей и иерархов различных конфессий. Представлен цикл статей о роли националистических организаций и представителей нееврейского местного населения. Отражено отношение к Холокосту правительства СССР, его спецслужб и пропагандистского аппарата. Новаторский характер носят статьи о еврейской религиозной жизни как форме сопротивления, исследования о роли в политике истребления войск Вермахта, СС, полевой жандармерии.

Блок биографических статей рассказывает не только об основных архитекторах и главных исполнителях Холокоста на территории СССР, но и об участниках Сопротивления, героях войны, руководителях крупнейших юденратов; о поэтах и писателях, отразивших тему Холокоста в своих произведениях; о советских государственных деятелях. Подвиг Праведников народов мира освещен как в специальном очерке и ряде биографических статей, так и в оригинальном исследовании по малоизвестному сюжету о спасении евреев на оккупированной территории СССР немецкими предпринимателями и военнослужащими. Новейшие данные о потерях еврейского населения СССР представлены как результат использования современных статистических методов. Полученные результаты в целом совпадают с результатами анализа исторической документации (как советской, так и немецкой), что еще раз доказывает несостоятельность утверждений отрицателей Холокоста.

В подготовке книги принимали участие историки из двенадцати государств, в том числе десять авторов из Украины.

версии энциклопедии), распространении издания, использовании его в практике преподавания украинской и зарубежной истории, права, литературы, общественных наук).

Книга впервые в постсоветской практике книгоиздания представляет в энциклопедической форме факты и аспекты

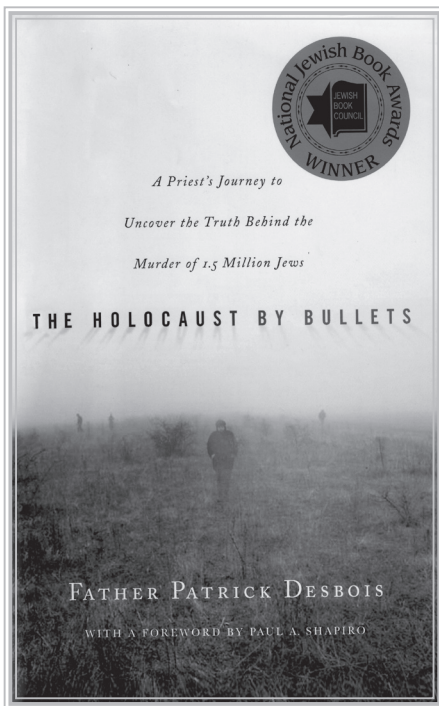
НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

ПРОДОВЖЕННЯ СПІВПРАЦІ З НІМЕЦЬКИМ НАУКОВИМ ТОВАРИСТВОМ.

3-тє поповнення наукової бібліотеки Українського центру вивчення історії Голокосту

Влітку 2009 р. наукова бібліотека Центру знову поповнилася новими найменуваннями (понад 200). І знову завдяки плідній співпраці з нашими колегами з Німецького наукового товариства (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) і конкретно пані Крістіне Ройтер (*Christine Reuter*). Як і раніше, серед надісланих видань література в основному англійською та німецькою мовами – класичні, фундаментальні праці з історії Голокосту та геноциду та багатьох суміжних дисциплін: психології, літератури, мови, мистецтва. Книги каталогізуються та включаються в загальний бібліотечний фонд Центру і скоро будуть доступні для роботи у бібліотеці Українського центру вивчення історії Голокосту так само, як і книжки з попередніх поповнень.

Father Desbois, Patrick. The Holocaust by bullets: a Priest's journey to uncover the Truth Behind the Murder of 1,5 Million Jews. – New York: Palgrave Macmillan, 2008. – 236 p.

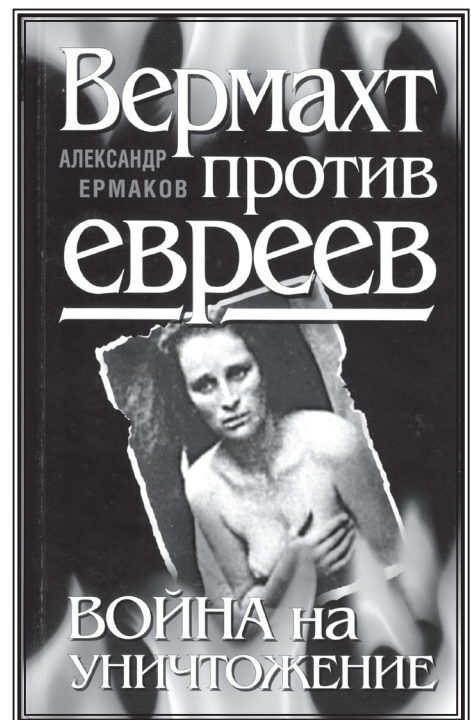

Отец Патрик Дебуа – католический священник, секретарь Соборания епископов Франции по вопросам взаимоотношений с иудаизмом, советник кардинала и архиепископа в Лионе и советник Ватикана по вопросам еврейской религии, президент Ассоциации «Яхад – Ин унум». В своей книге «Холокост свинцом» о. Патрик Дебуа описывает впечатления и подводит промежуточные итоги нескольких лет работы группы специалистов по архивным исследованиям, устной истории, топографии и баллистике, которая направляет усилия на обнаружение мест массовых захоронений и запись свидетельств не евреев – очевидцев нацистской политики «окончательного решения» на территории оккупированной Украины, проводившейся полным ходом еще до Ванзейской конференции января 1942 года.

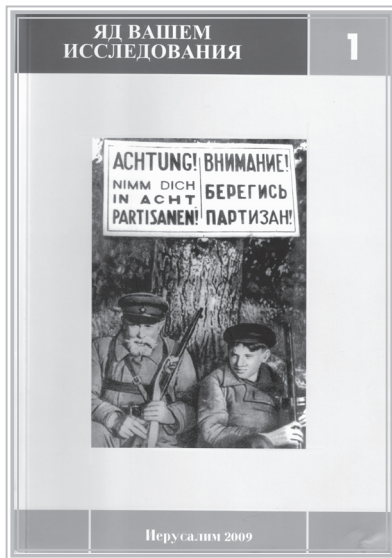
«Сочетая архивные источники и результаты баллистической экспертизы с голосами очевидцев-украинцев, о. Дебуа представил глубокое и потрясающее свидетельство случившегося. Данная книга – образец исторического исследования, которое не оставляет равнодушным» (проф. Нехама Тек).

Ермаков, Александр. Вермахт против евреев. Война на уничтожение. – М.: Яуза-пресс, 2009. – 416 с.

Автор рассматривает сформировавшийся в немецком послевоенном обществе миф о непричастности вермахта – вооруженных сил Третьего рейха – к преступлениям нацистского режима и знакомит читателей с недавними работами преимущественно немецких историков о том, что армия нацистской Германии сознательно и активно участвовала в репрессивной политике нацистов на оккупированных территориях и геноциде евреев. Осознание немецким обществом участия солдат регулярной армии в преступлениях против мирного населения было долгим и болезненным процессом. Известные немецкие историки Третьего рейха признают, что подразделения вермахта «прямо и косвенно участвовали в преступлениях национал-социализма в гораздо большей мере, нежели это ранее признавалось авторами мемуаров, ветеранами и, следовательно, нами».

Яд Вашем: Исследования. – 2009. – № 1.

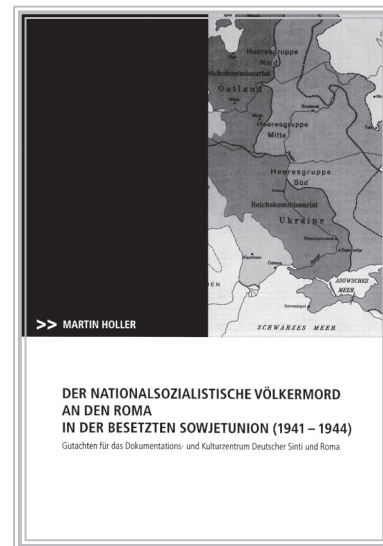

Научный журнал *Yad Vashem Studies*, специализирующийся на истории Холокоста, издается дважды в год Национальным мемориалом Катастрофы и героизма «Яд Вашем» в Иерусалиме. Журнал выходит на английском языке и иврите. В нем публикуются исследования как ведущих специалистов, так и начинающих исследователей, ведутся научные дискуссии, размещаются рецензии на новые книги по истории Катастрофы.

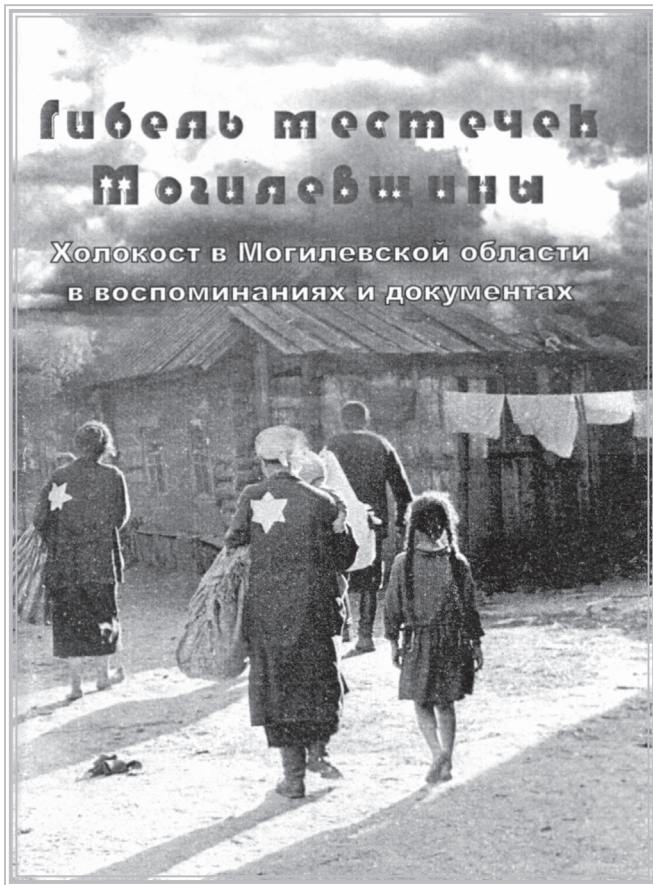
Данное издание – первый опыт публикации специального выпуска журнала на русском языке. В него вошли семь научных статей и одно документальное свидетельство, посвященные Холокосту на оккупированной территории СССР. Журнал открывается статьей д-ра Аркадия Зельцера «Межэтнические отношения и советская политика 20–30-х годов: пример Восточной Белоруссии. Автор показывает, как складывались отношения накануне войны между евреями и неевреями на территории, которой вскоре предстояло стать ареной нацистского геноцида. Статья проф. Дова Левина «Судьбоносное решение: бегство евреев во внутренние районы СССР летом 1941 г.» посвящена эвакуации и бегству евреев из «западных» (то есть аннексированных) территорий СССР в первые недели германского вторжения. Евреи этих районов, воспринимавшие СССР как чужое государство и не пользовавшиеся доверием советских властей, оказались в особенно тяжелом положении. Статья д-ра Юргена Фёрстера «Вермахт против СССР: война на уничтожение» призвана развеять прочно сидящий в сознании многих немцев миф о том, что исполнителями геноцида были только СС и полиция, тогда как Вермахт не воевал с мирным населением. Автор показывает, что германская армия добровольно и осознанно принимала участие не только в уничтожении советских военнопленных, но и в геноциде. Известный историк проф. Ицхак Арад фокусирует внимание на политике немецких оккупационных властей относительно собственности евреев на советских землях; на бесчисленных приказах, циркулярах и распоряжениях, а также на борьбе всевозможных немецких структур за эту собственность. Дело не исчерпывалось «официальным» ограблением – значительная часть еврейского имущества поступала не в казну Рейха, а в собственность немецких солдат, немецкой и местной полиции, членов расстрельных команд и чиновников разного ранга. Проф. Шмуэль Спектор с работе «Участие евреев в сопротивлении и в партизанском движении на территории Советской Украины» оценивает масштабы участия евреев в антинацистской борьбе, приводит статистические данные о присутствии евреев в различных партизанских соединениях Украины, рассказывает о судьбах некоторых героев. Проф. Мордехай Альтшулер в статье «Деятельность евреев по увековечению памяти о Холокосте в Советском

Союзе в эпоху Сталина» описал историю послевоенных попыток советских евреев увековечить память своих родных и близких – попыток, как правило, безуспешных. Борьба за право почтить память убитых неизменно наталкивалась на сопротивление советских властей и часто заканчивалась репрессиями против инициаторов установки памятников. Очерк Нати (Анатолия) Канторовича «Реакция на процесс Эйхмана в Советском Союзе: попытка предварительного анализа, 1960–1965 годы» показывает, что советская печать не обошла молчанием процесс в Иерусалиме, показала массовому читателю, что такое нацистский геноцид евреев, а заодно познакомила новое поколение евреев СССР с еврейским коллективным прошлым. Однако враждебное отношение к Израилю и складывавшийся как раз в те годы официальный миф о войне, согласно которому весь советский народ понес одинаково тяжелые потери, predetermined существенное искажение фактов при освещении процесса в советской печати.

Holler, Martin. Der nationalsozialistische Völkermord an den Roma in der Besetzten Sowjetunion (1941–1944). – Heidelberg: Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma, 2009. – 142 s.

Книга Мартина Холера, основанная на широкой документальной базе из архивов России, Украины и Германии, представляет анализ процесса тотального уничтожения цыган на оккупированных вермахтом советских территориях. Армейские чины, как правило, не проводили различия между оседлыми и кочевыми цыганами – она существовала разве что на бумаге. В число обреченных попадали цыгане-колхозники, музыканты, учителя, служащие. Их всех убивали, невзирая на социальное положение. Немецкая армия обосновывала массовые убийства цыган их якобы активным участием в партизанском движении. Массовые убийства кочевых цыган на территории России и Украины, пишет автор, начались еще летом 1941 года. Уничтожение же оседлых цыган началось в декабре 1941-го и достигло наибольших масштабов к весне – началу лета 1942 года. Оно проводилось систематически: цыган отправляли на казнь вместе с евреями и коммунистами. Чрезвычайная государственная комиссия по установлению злодеяний немецких захватчиков документировала преступления против цыган в одном разделе с антиеврейскими деяниями оккупантов. И комиссия, и свидетели подчеркивали, что цыгане подвергались истреблению лишь на основании их национальной принадлежности. Таким образом, приходит к заключению М. Холлер, цыган убивали просто за то, что они были цыганами.

Гибель местечек Могилевщины. Холокост в Могилевской области в воспоминаниях и документах / Сост. И.М. Шендерович, А.Л. Литин. — Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2005. — 134 с.

Издание является первой попыткой систематизации сведений о гибели еврейского населения Могилевщины в годы Второй мировой войны. Книга содержит архивные материалы и воспоминания свидетелей, многие из которых ранее никогда не публиковались, а также большой иллюстративный материал — фотографии и схемы мест расстрелов и захоронений погибших, алфавитный географический указатель.

Как отмечают составители в предисловии, «история Катастрофы евреев Могилевщины — это не только история еврейского народа, но и история нашей страны, гражданами которой были погибшие, история тех жителей Белоруссии, которые протягивали руку помощи своим землякам... Сейчас, спустя шесть десятилетий, мы располагаем лишь разрозненными свидетельствами — воспоминаниями и архивными материалами — этого страшного периода. Авторы попытались собрать воедино то, что было уже опубликовано в исторической литературе и периодической печати по этой теме, найденное в архивах, собранное в среде немногих на сегодняшний день свидетелей, и таким образом дать представление о трагедии Катастрофы в Могилевском регионе в целом».

Книга рассчитана на историков, студентов исторических факультетов, учащихся, всех, кто интересуется историей.

Гон, Максим. Геноциди першої половини ХХ століття: порівняльний аналіз. Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. — 180 с.

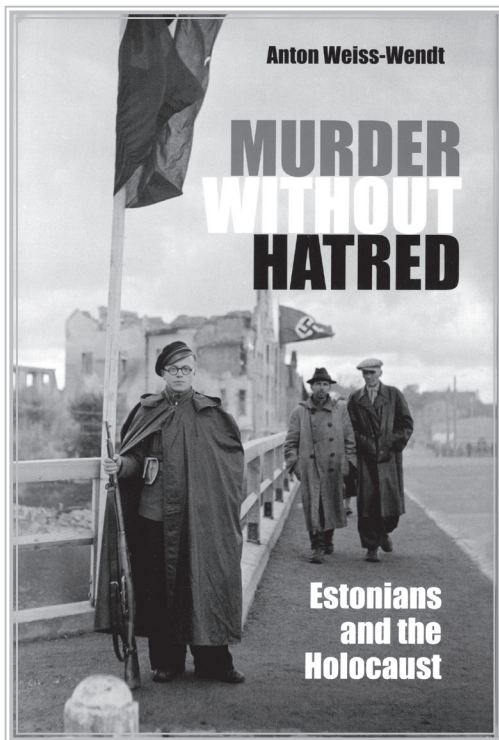
У книзі, що є першою в Україні спробою створення навчального посібника з цієї проблематики, досліджуються сутність геноциду, причини злочинів проти людства, їх організація та здійснення, аналізується поведінка суб'єктів та інші аспекти геноцидального процесу. За допомогою порівняльного аналізу визначено спільне й особливе в процесі знищення вірмен у Османській імперії, Голодоморі, Голокості та нацистському геноциді ромів.

Як пише у передмові автор посібника проф. Максим Гон, «розмірковуючи над тими геноцидами, які відбулися в першій половині ХХ століття, ми не ставимо за мету відобразити ні детальну хронологію, ні їх події навіть у найзагальніших контурах. ... Наше завдання полягає в іншому: осмислити злочини проти людства на теоретичному рівні, здійснити їх порівняльний аналіз, а отже ті чи інші події, які фігурують у навчальному посібнику, ми використовуємо з метою аргументації обстоюваних положень. ... Здійснюючи компаративний аналіз геноцидів першої половини ХХ ст., ми категорично відмовляємося від принципу “змагання жертв” (В. Їльге), керуємося винятково науковою метою, що передбачає однаково шанобливе ставлення то жертв будь-якого з актів народобвиства. Вслід за влучним висловом М. Гефтера ми вважаємо кожен з геноцидів таким, що спрямований проти людства: адже злочину такого роду супроти “когось” не існує, вони — злодіяння проти всіх».

Навчальний посібник адресований студентам-історикам, політологам, усім тим, хто цікавиться проблемами міжетнічної взаємодії й історією геноциду зокрема.

Weiss-Wendt, Anton. Murder without hatred. Estonians and the Holocaust. – Syracuse – New York: Syracuse University Press, 2009. – 476 p.

Исследование старшего научного сотрудника Центра изучения Холокоста и религиозных меньшинств в Осло (Норвегия) д-ра Антона Вейсс-Вендта «Убийство без ненависти. Эстонцы и Холокост» фокусируется на обстоятельствах уничтожения евреев, цыган и советских военнопленных нацистами в период нацистской оккупации, а также на роли местного населения в этих событиях. По словам автора, «новизна подхода в том, что я помещаю феномен сотрудничества местного населения в Холокосте в более широкий контекст коллаборации как таковой. ... Если рассматривать Холокост изолированно, мы можем упустить из виду важные обстоятельства, объясняющие нам мотивы коллаборации. Здесь нас интересует преимущественно “прибалтийский” взгляд на “окончательное решение”. В связи с этим, где это возможно, необходимо сравнение с Латвией и Литвой. ... Этот сравнительный подход – единственный способ объяснить, почему в Эстонии события порой принимали другой оборот».

Как пишет профессор университета Северной Каролины Кристофер Браунинг, «эстонцы – по убедительным словам Антона Вейсс-Вендта – оказались для Третьего рейха “идеальными коллаборационистами”. Пострадавшие от советской оккупации 1940 года и затем соблазненные предпочтительным отношением нацистов к себе как к наиболее совершенным в расовом отношении среди восточно-европейских народов, эстонцы встречали нацистов не как завоевателей, а как освободителей, и двигались в русле их политики, руководствуясь не столько антисемитизмом, сколько искаженным национализмом. В выдающемся исследовании А. Вейсс-Вендта освещается доселе неизвестная глава Холокоста».

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Міжнародна наукова конференція з історії Голокосту в Україні. «The Holocaust by Bullets in Ukraine» (Вухт, Голандія, вересень, 2009 р.).
- Міжнародна наукова конференція «Друга світова війна та (від)творення історичної пам'яті в сучасній Україні» (Київ, вересень 2009 р.).
- Другий науковий семінар для викладачів історії з України з порівняння історії Голокосту в Україні та Франції (Париж, жовтень 2009 р.).
- Навчально-методичні семінари за проектом ОБСЄ «Навчальні матеріали з протистояння ксенофобії, антисемітизму та расизму» (вересень – грудень 2009 р.).
- Навчальні семінари міжнародного проекту «Українські книжки для виховання толерантності» (BETol); вересень – грудень, 2009 р.
- Міжнародна наукова конференція з історії Голокосту (Middle Tennessee State University, США, жовтень 2009 р.).
- Четвертий навчально-методичний семінар для українських вчителів з історії Голокосту в Музеї «Яд Вашем» (Єрусалим, листопад 2009 р.).
- Міжнародна науково-методична конференція «Злочини тоталітарних режимів в Україні: науковий та освітній погляд» (Вінниця, листопад 2009 р.).
- Нові видання Українського центру вивчення історії Голокосту.
- Новини бібліотеки Українського центру вивчення історії Голокосту.

Адреса редакції:

Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: (044) 285-90-30
<http://www.holocaust.kiev.ua>
E-mail: uhcenter@binet.com.ua

Головний редактор:

Анатолій Подольський
Відповідальний редактор:
Михайло Тяглий
Дизайн та комп'ютерна верстка
Руслан Руденко
Літературний редактор
Тетяна Добровольська

Видання здійснено за підтримки The Rothschild Foundation (Europe)

Видруковано в ДГВПП
«Зовнішторгвидав України»
Адреса: м. Київ, вул. Воровського, 22,
Тел.: 234-33-04
Наклад: 1000 примірників.